

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Screening af Kulturmiljøer

Morgen, Mogens Andreassen; Ostenfeld Pedersen, Simon; Esbensen, Martin Weihe; Boisen Lyhne, Mette; Blegvad, Anne Sofie

Publication date:
2016

Document Version:
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Morgen, M. A., Ostenfeld Pedersen, S., Esbensen, M. W., Boisen Lyhne, M., & Blegvad, A. S. (2016). *Screening af Kulturmiljøer: Læsø Kommune*. Arkitektskolen Aarhus.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

A stylized map of Læsø Kommune, Denmark, rendered in a solid tan color. The map shows the main island and several smaller islands to the north and south. The text is overlaid on the map.

SCREENING AF
KULTURMILJØER
LÆSØ
KOMMUNE

FORORD

Arkitektskolen Aarhus sætter med projektet *Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks Yderområder* fokus på kulturmiljøer og bebyggede helheder i Danmark. Med en screening, der skal udvælge særligt værdifulde kulturmiljøer, er formålet med projektet at pege på de værdier og udviklingspotentialer, som den byggede kulturarv rummer.

Kulturmiljøer handler ikke blot om bevaring, men skal have værdi for mennesker i dag. De fysiske spor i kulturmiljøerne fortæller stedspecifikke og ofte kraftfulde historier, som potentielt kan styrke lokale erhverv og tiltrække turister og tilflyttere, såfremt deres fortællekraft aktiveres og aktualiseres.

Projektets ambition er at tilvejebringe et strategisk og metodisk overblik, hvormed kommunerne kan identificere kulturmiljøernes værdier. De lokale fortællinger synliggøres og bliver derved et redskab til at aktivere kulturmiljøerne som en ressource for udvikling i kommunerne.

Gennem en dialogbaseret proces med de kommuner som Arkitektskolen Aarhus har besøgt, er der udviklet en metode til Screening af Kulturmiljøer (SAK). Målet er at tilvejebringe et håndterbart redskab, der på enkel vis kan anvendes af kommunerne, som er myndighed på kulturmiljøområdet.

Den byggede kulturarv i Danmark rummer store bygningskulturelle værdier med mange spændende kulturhistoriske fortællinger. Det er målet med projektet at sætte disse fortællinger i spil for at udnytte kulturmiljøernes store iboende potentialer.

Mogens A. Morgen
Professor, arkitekt MAA

Simon Ostenfeld Pedersen
Projektleder, cand.mag,
chefkonsulent

PROJEKTTEAM

Mogens A. Morgen
Simon Ostenfeld Pedersen
Nina Ventzel Riis
Martin Weihe Esbensen
Mo Michelsen Stockholm Krag
Amal Abdi Ashur
Teresa Østergaard Pedersen
Anne Sofie Blegvad
Mette Boisen Lyhne

Projektet udføres af Arkitektskolen Aarhus med støtte fra Realdania. Rapporten må ikke gengives, undtagen i sin helhed, uden godkendelse fra Arkitektskolen Aarhus.

SCREENING AF KULTURMILJØER I DANMARKS YDEROMRÅDER

Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks Yderområder har gennemført en strategisk screening af kulturmiljøer i 22 af landets kommuner. Hertil har Arkitektskolen Aarhus udviklet et enkelt metodisk værktøj til at værdisætte og prioritere kulturmiljøerne. Værktøjet, der er koordineret med andre danske og internationale værdisætningsmetoder, er udviklet med henblik på en generel anvendelse – også af andre end de i projektet omfattede kommuner.

En stor del af de udpegede kulturmiljøer er allerede kortlagt og beskrevet. Blandt andet i de tidligere Kommuneatlas, der senere blev kaldt både Kulturmiljøatlas og Kulturarvsatlas, i perioden 1990-2007, samt i regionplaner udført af de tidligere amter.

Screeningsmetoden kombinerer de eksisterende registreringer med besigtigelser af kulturmiljøerne, som de foreligger i dag. Kulturmiljøerne vurderes ved en værdisætning af deres kulturhistoriske værdi, arkitektoniske værdi og integritetsværdi. På baggrund heraf vurderes kulturmiljøernes samlede fortællerværdi, der danner grundlag for en udvælgelse og prioritering. Heri indgår også en stillingtagen til kulturmiljøernes egenskaber for at fremme turisme, bosætning, erhverv og kulturformidling, som kan udgøre et udviklingspotentiale i kommunerne.

Den viden, der foreligger i kommunerne og museerne er en integreret del af arbejdsgrundlaget. Indledningsvis gennemgås den eksisterende kommuneplans udpegning af kulturmiljøer i dialog med kommune og museum. Formålet er at afdække kulturmiljøernes status; hvilke af dem, er der særligt fokus på i den kommunale planlægning og

strategi og er der eventuelt væsentlige kulturmiljøer, som af forskellige årsager ikke er udpegede, men som alligevel bør indgå i screeningen. Dialogen tager også stilling til, om nogle kulturmiljøer helt bør udgå på grundlag af projektets fastlagte screeningskriterier eller af andre omstændigheder.

Metoden er udviklet løbende igennem projektet i dialog med kommuner, museer og andre interessenter.

METODE TIL SCREENING AF KULTURMILJØER (SAK)

SCREENINGSKRITERIER

- 1) Kulturmiljøet skal være udpeget, eller kunne overvejes som udpegning, i kommunen
- 2) Kulturmiljøet skal indeholde et bebygget miljø eller helhed (ikke enkeltstående bygninger, monumenter, gravhøje, ruiner, voldsteder, diger eller lign.)
- 3) Kulturmiljøet skal rumme en bærende fortælling, der kan opleves på stedet gennem synlige spor

RAPPORTENS INDHOLD

Denne rapport indeholder et skema over kommunens kulturmiljøer, kort- og billedmateriale samt løbsblade for hvert af de 3-5 udvalgte kulturmiljøer i kommunen. Skemaet oplister de værdisætninger og potentialevurderinger, som det enkelte kulturmiljø har fået tildelt i forbindelse med besigtigelserne:

Værdisætningen baserer sig på en vurdering fra 1 (lavest) til 5 (højest) på følgende tre værdiparametre:

- **Kulturhistorisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets historiske betydning og kulturhistoriske fortællerværdi?
- **Arkitektonisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets rumlige, formmæssige og arkitektoniske kvaliteter?
- **Integritetsværdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets helhed og sammenhæng?

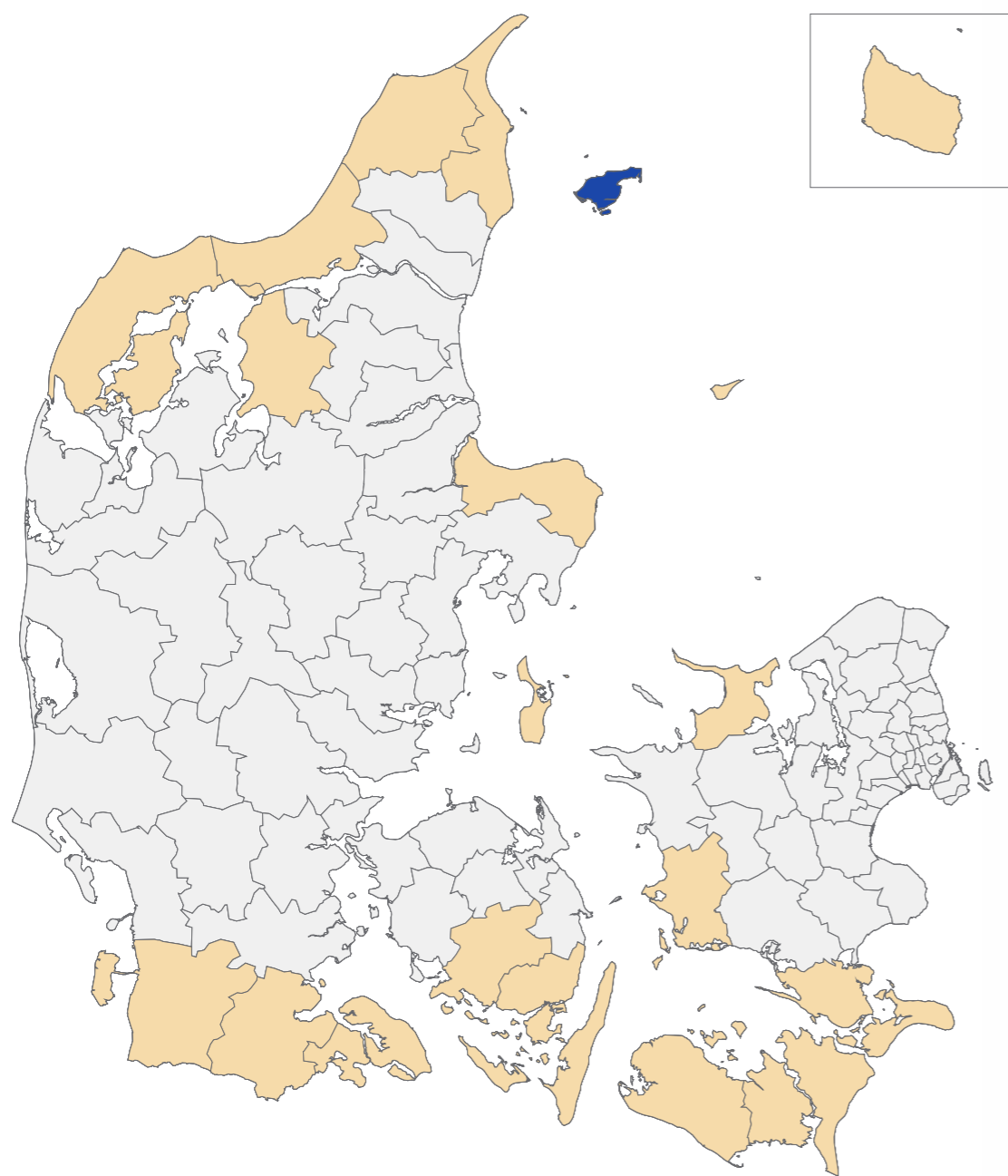
For alle værdisætninger gælder, at kulturmiljøets værdier skal være aflæselige i dag.

Potentialevurderingen angiver graden af endnu ikke indfriet potentiale fra 1 (lavest) til 5 (højest) fordelt på fire kategorier, som kulturmiljøets udviklingspotentialer ligger indenfor:

- **Turisme:** Har kulturmiljøet potentialer for at fremme turisme og turismerelateret virksomhed?
- **Bosætning:** Har kulturmiljøet potentialer for at rumme bosætning og/eller motivere egnstilt flytning?
- **Erhverv:** Har kulturmiljøet potentialer for at huse og/eller tiltrække virksomheder og andet erhverv?
- **Kultur/oplevelse:** Har kulturmiljøet særlige potentialer for formidling, oplevelse, kunst, festivaler eller anden aktivitet?

I udvælgelsesfasen vægtes værdisætningen tungere end potentialevurderingen.

PROJEKTETS AFGRÆNSNING AF YDEROMRÅDER

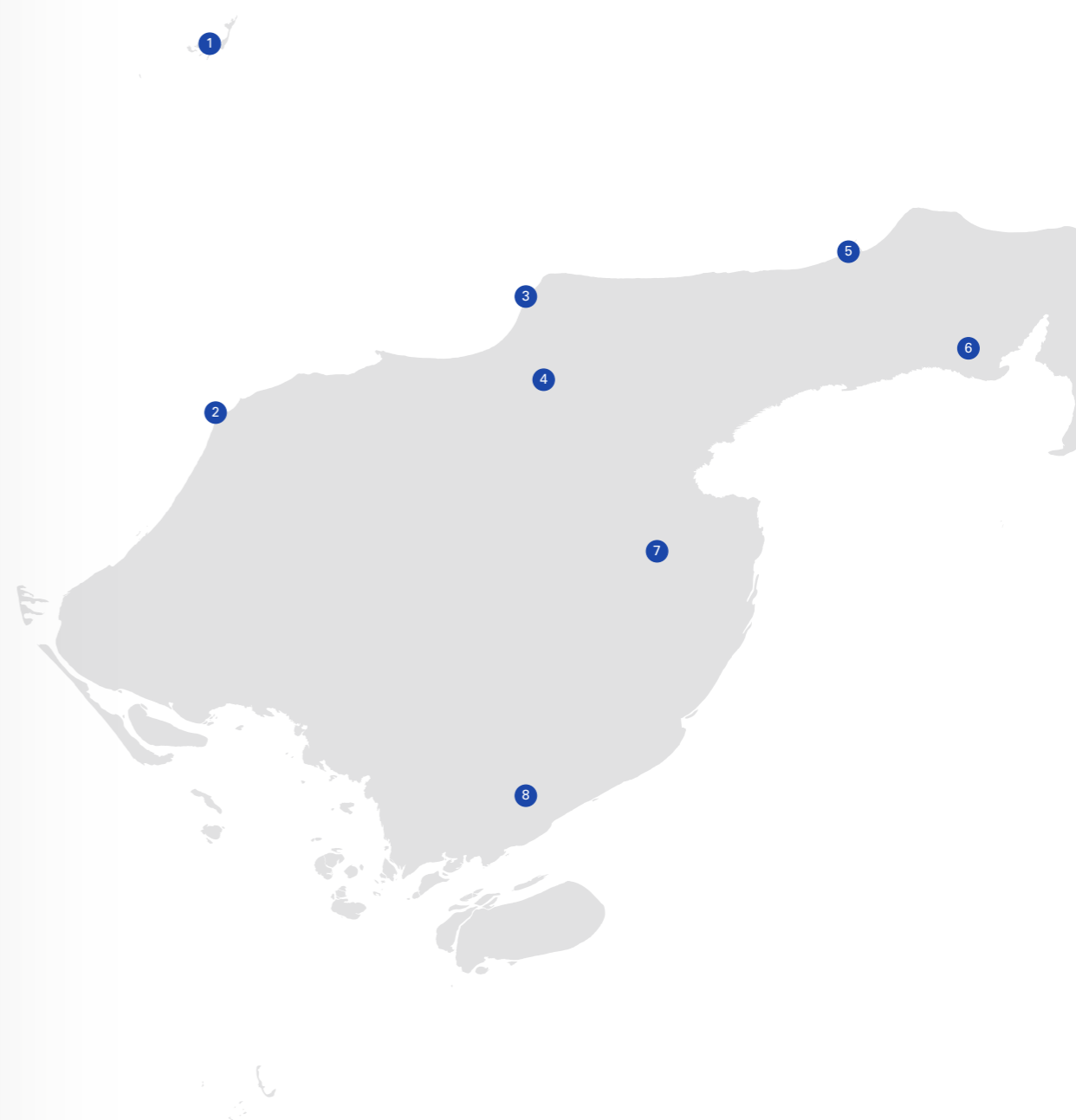

På kortet ses de 22 kommuner, der gennemgås i projektet

Der findes ingen officiel definition af "yderområder" i Danmark, men der anvendes skiftende kriterier til afgrænsning i forskellige sammenhænge. I dette projekt forstås "yderkommuner" som de kommuner, der optræder som sådan i alle de følgende fire sammenhænge: LAG-programmet, De Økonomiske Råd, De Regionale Vækstfora samt SKAT.

SCREENEDE KULTURMILJØER I LÆSØ KOMMUNE

(se skemaet næste side)

Region:	Nordjylland
Kommunenummer:	825
Indbyggertal:	1.817 (2016)
Største by:	Byrum (440 indbyggere i 2016)
Kulturmiljøer:	I kommuneplanen har Læsø Kommune videreført de udpegninger, som Regionplan Nordjylland 1993-2005 optegner. I alt er der 8 udpegede kulturmiljøer i Kommuneplan 2013. Der er ikke lavet kommuneatlas. I 2005 kom rapporten "Kulturhistoriske værdier på Læsø", som omhandler Marin Nationalpark Læsø.

BESIGTIGELSESSKEMA

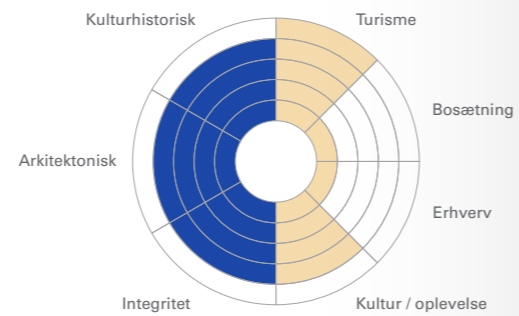
Værdisætningen og potentiale vurderingen baserer sig på en vurdering fra 1 (lavest) til 5 (højest) på de forskellige parametre

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

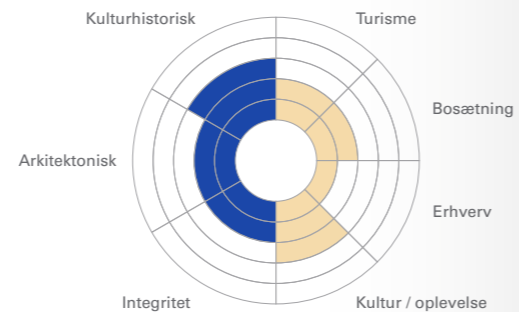
NORDRE RØNNER

Granitlinsefyrt fra 1880 på Spirholmene 7 km nordvest for Læsø med fyrmester- og familieboliger, annekst, redningshus og resterne af bådhavn og anløbsbro.

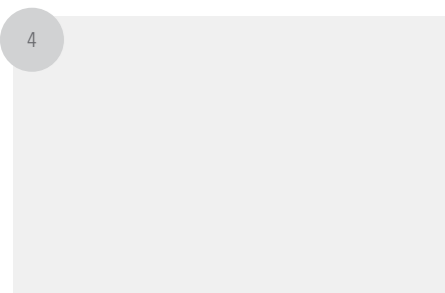
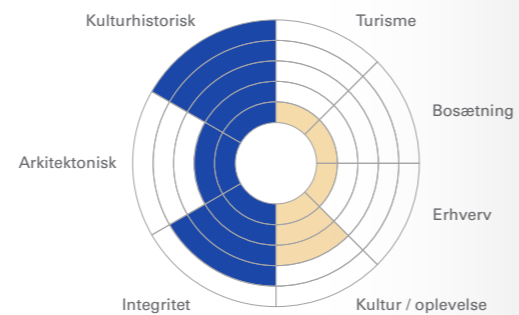
VESTERØ HAVN

Færgehavn, marina, rekreativt havnemiljø og fiskerihavn med fiskerbåde og havnesmedje. Slæbestedet, fiskerskurene samt ældre funktionsbygninger er i forfald.

HORNEKS ODDE

Hummerhytterne er små tangtækte huler indgravet i klitterne og opført som beboelse for sæsonfiskerne fra ca. 1900 - 1950. Kun to af hytterne er bevarede.

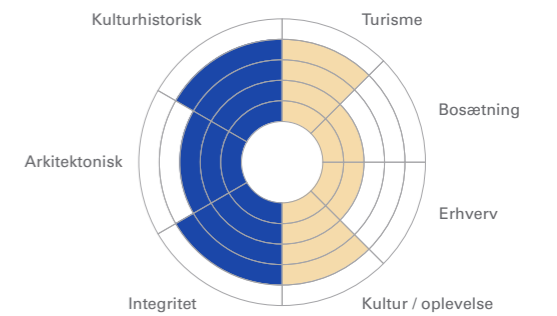
HØJSANDE

Udgår pga. screeningskriterierne.

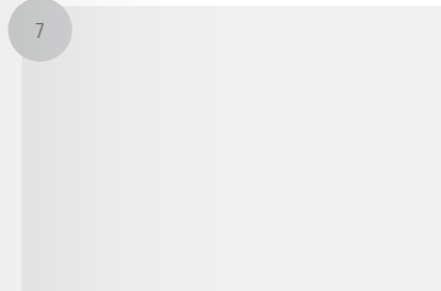
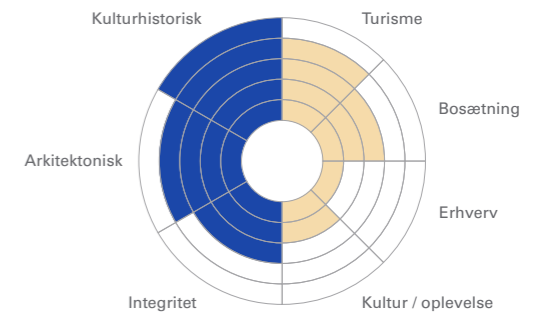
ØSTERBY HAVN

Fiskerihavn fra 1905 med levende fiskeindustri, fiskeriauktion, vodbinderi, værft, fiskerskure, havnesmedje, skibsproviantering, sømandshjem og en moderne marina.

GL. ØSTERBY

Læsø har ca. 35 tanghuse, hvoraf en del er beliggende på Alléen i Gl. Østerby. Tanghusene er en unik byggeskik på Læsø, men mange af tangtagene er i forfald.

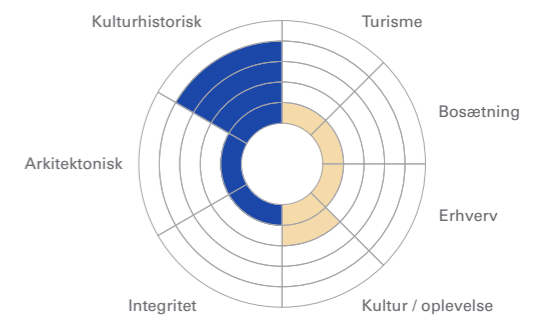
BANGSBOHAVEN

Udgår pga. screeningskriterierne.

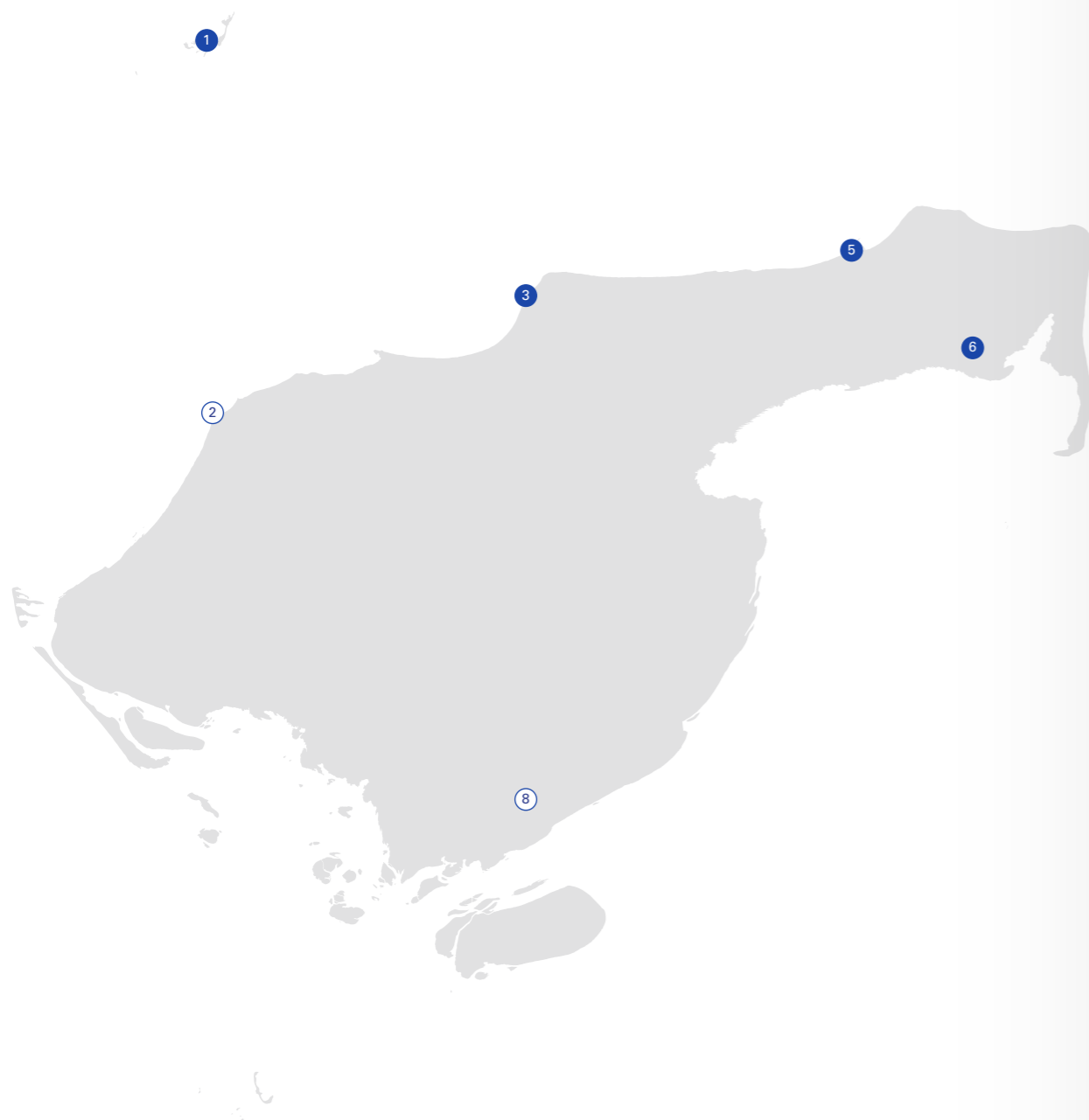
RØNNERNE-STOKLUND

Saltsydningen på øen opleves i rønnernes flade landskab med tomter fra sydehytter samt i det nye saltcenters syderier og øvrige funktions- og formidlingshuse.

KORT OVER VÆRDISÆTNINGER I LÆSØ KOMMUNE

Fordelingen af Læsø Kommunes kulturmiljøer ud fra deres værdisætninger.

- HØJ
- MIDDEL
- LAV

LAV VÆRDISUM 3-7

MIDDEL VÆRDISUM 8-10

HØJ VÆRDISUM 11-15

KORT OVER POTENTIALEVURDERINGER I LÆSØ KOMMUNE

Fordeling af Læsø Kommunes kulturmiljøer med højt potentiale (4 el. 5) inden for de fire kategorier.

TURISME

1

BOSÆTNING

ERHVERV

KULTUR / OPLEVELSE

UDVALGTE KULTURMILJØER

I LÆSØ KOMMUNE ER FØLGENDE
3 KULTURMILJØER UDVALGT:

NORDRE RØNNER

Kulturmiljø nr. 1

Udvælgelsesgrundlag: Nordre Rønner er udvalgt på grund af sin stærke og sammenhængende fortælling om Læsøs redningshistorie samt potentialerne inden for turisme og rekreative oplevelser.

ØSTERBY HAVN

Kulturmiljø nr. 5

Udvælgelsesgrundlag: Østerby Havn er udvalgt på grund af sin levende og aflæselige fortælling om fiskeriets betydning for øen, sit intakte havnemiljø samt sine potentialer inden for turisme, maritim formidling og events.

TANGHUSENE

Kulturmiljø nr. 6

Udvælgelsesgrundlag: Tanghusene på Læsø er udvalgt på grund af deres unikke og egnspecifikke byggeskik, som er nært forbundet med Læsøs kulturhistorie, samt deres høje turismpotentialer som identitetsmarkør.

LØSBLADE MED DE UDVALGTE KULTURMILJØER

Analysen indeholder en beskrivelse af kulturmiljøet og kulturmiljøets bærende fortælling, en vurdering af kulturmiljøets bærende bevaringsværdier og kulturmiljøets tilstand og aktualitet samt illustrationer i form af fotos og diagram over kulturmiljøet.

NORDRE RØNNER

Det ubemandede tilflugtssted set mod fyret

Den lille øgruppe Nordre Rønner med anløbsbroen og fyranlægget på Spirholmen

BESKRIVELSE

Nordre Rønner er en række småholme 7 km nordvest for Læsø, hvor fyranlægget ligger på den største, Spirholmen. Fyret er opført i granit fra Hirsholmene og blev taget i brug i 1880. Beboelsesbygningerne og redningshuset eksisterer stadig, ligesom der findes resterne af en bådehavn og anløbsbro samt stendiger, der vidner om øens tidligere dyrehold. Siden fyrets automatisering i 1963 har stedet været ubeboet.

FORTÆLLING

Fyranlægget på Nordre Rønner fortæller et vigtigt kapitel i Læsøs strandingshistorie. Antallet af strandinger var særligt højt fra 1750-1880, og de spillede en stor økonomisk rolle for øens befolkning. Midt i 1800-tallet blev et fast fyr på holmene foreslået, men de forbedrede sikkerhedsforhold vakte ikke udelt begejstring blandt læsøboerne, fordi det førte til færre strandinger. Redningsfortællingen kan stadig opleves på stedet - særligt gennem det ubemandede redningshus for søfolk fra 1949, der afløste et ældre, tangtækt hus, og som fortsat fungerer med nødtelefon og mulighed for at søge ly. Nordre Rønner er dermed fortsat en aktiv del af farvandssikringen omkring Læsø.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

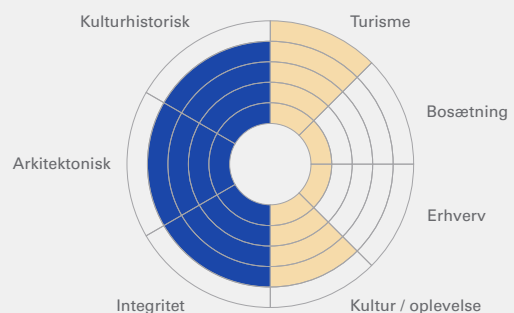
De bærende bevaringsværdier knytter sig til fyrtårnet, fyrboligerne, annekset, det ubemandede redningshus og anløbsbroen.

TILSTAND

Fyranlægget er i god stand, og det er vigtigt at redningshuset bevares som en del af fortællingen. Stedet er svært tilgængeligt og det anbefales at gøre anløbsbroen anvendelig for lystsejlere. I 2005 købte Læsø Kommune fyranlægget, som nu drives af en interesseforening.

Kommune:	Læsø Kommune
Kategori:	Kystmiljø - Fyr og lodsvæsen
Emne i kommuneplan:	Fyranlæg, pejlemærker
Omfang:	Kulturmiljø nr. 1 (nr. 128 i kommuneplanen)
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

NORDRE RØNNER

Resterne af den gamle bådhavn med anløbsbro på Spirholmens nordside

Den indre gård set fra fyrtårnet med redningshuset i baggrunden

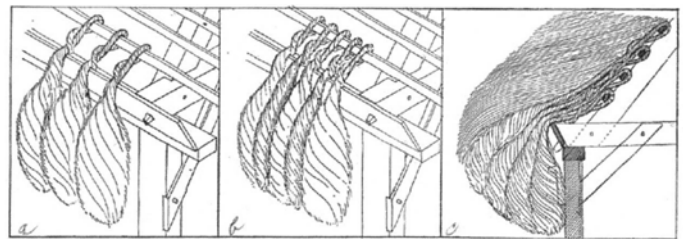

Fyrtårnet og solcellerne set nede fra atriumgården

TANGHUSENE

På de sølvgrå tangtage vokser planter og blomster lystigt

Tangtagets konstruktion af Hans Henrik Engqvist, Nationalmuseets Arbejdsmark, 1944

BESKRIVELSE

Tangtagene på Læsø har en unik byggeskik og kulturhistorie, som kun kan opleves på den lille ø i Kattegat. Her har man i århundreder brugt ålegræs til at tænge husene med. Tidligere var tangtagene udbredt over hele øen, men i dag er der kun omkring 35 tilbage med helt eller delvist tangtag. De fleste bevarede tangtage findes i og omkring Østerby.

FORTÆLLING

Behovet for træ til saltsydningen på Læsø medførte i 1600-tallet, at øens skov blev fældet og skabte en udstrakt sandflugt. Manglen på tømmer og byggematerialer kan ses ved, at gårdene er opført af drivtømmer, soltørrede tegl og ikke mindst de bemærkelsesværdige tangtage. Der anvendes omkring 35 tons tang til et tag, men det er kun den nederste del af tangtaget, der er fastgjort. Den gamle byggeteknik, som stadig benyttes, består i, at man nederst binder lange "vaskere" af snoet tang fast til lægterne og fylder mellemrummene op med "gumlinger" indtil der er etableret en vold, som forhindrer tangen i at glide ned. Herefter fyldes løs tang på, som med tiden danner en hård og tæt overflade, som løbende kan suppleres med nyt tang. Man kan i dag finde tangtage, som er over 300 år gamle.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

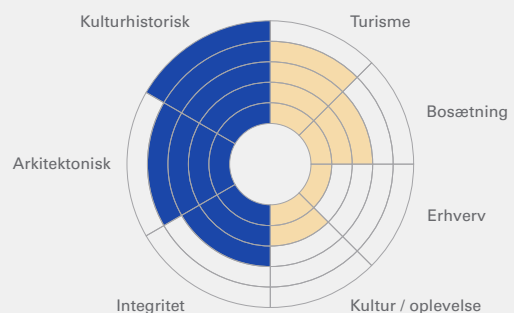
De bærende bevaringsværdier knytter sig til den unikke byggeskik på Læsø, til de bevarede bygninger med tangtag samt til de nyetablerede tangtage.

TILSTAND

Tangtagene på Læsø er i fare for at forsvinde, og der er igangsat flere initiativer for at bevare traditionen og bygningerne. Formidlingen af tanghusene kan med fordel styrkes.

Kommune:	Læsø Kommune
Kategori:	Landbrugsmiljø - Bøndergårde
Emne i kommuneplan:	Landsby, Læsøhuse
Omfang:	Kulturmiljø nr. 6 (nr. 133 i kommuneplanen) og øvrige tanghuse
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Delvist offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

TANGHUSENE

Andrines hus

De snoede "vaskere" er som det eneste fastgjort til tagets nederste lægter

Museumgården på Læsø har et af øens bedst bevarede tangtage

ØSTERBY HAVN

Den centrale havneplads for enden af Havnegade med det tidligere sømandshjem i baggrunden

BESKRIVELSE

Østerby Havn blev anlagt i 1905 til fiskerne på den barske nordkyst mod øst. Først fra ca. 1920 og frem skete et gennembrud for fiskeriet grundet eksport til Tyskland, og en havneby skød op omkring Havnegade. Eksempler på denne udvikling er provianthandlen fra 1922, i dag Spar-købmand, og Sømandshjemmet, nu hotel, fra 1935. Fiskerihavnen, med sine to lossekraner, ligger i forbindelse med erhvervsområdet, hvor værftet, Læsø Fiskeindustri A/S og vodbinderiet også befinder sig. Mod vest blev der i 1983 indviet en stor marina til lystsejlere, som i dag er meget velbesøgt.

FORTÆLLING

Østerby Havn er et levende kulturmiljø, hvor havnens mange grundlæggende funktioner er bibeholdt, og hvor det er fiskeri-erhvervet, der bebyggelsesmæssigt præger havnen. Den tydelige funktionsadskillelse mellem marinaen mod vest og fiskeindustriens funktioner mod øst har et naturligt samlingspunkt i den centrale plads for enden af Havnegade, som binder miljøet og havnestemningen sammen. På Østerby Havn kan historien om en af Læsøs vigtigste ressourcer, fiskeriet, således opleves i dag.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier er Læsø Fiskeindustri A/S' bygninger, værftet, sømandshjemmet, provianthandlen, pladsen ved Havnegade samt de mindre funktionsbygninger og tørrepladser mod øst.

TILSTAND

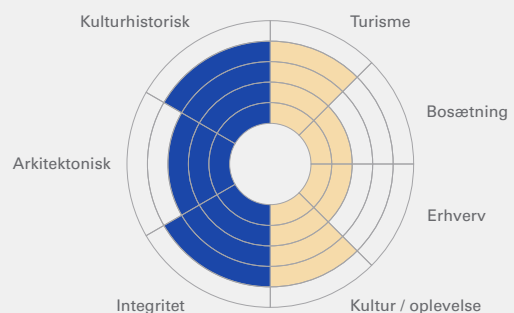
Flere af bygningerne har undergået funktionsændringer, f.eks. Læsø Kunsthal i den gamle smedje. Miljøet bør også fremover bevare sit fiskerihavnspræg, som er et stort aktiv for byen.

Marinaen ligger mod vest og fiskerihavnen mod øst, hvor mange af havnens funktioner er bibeholdt

Kommune:	Læsø Kommune
Kategori:	Kystmiljø - Havneby
Emne i kommuneplan:	Havneby, fiskerihavn, fiskeindustri, sømandshjem
Omfang:	Kulturmiljø nr. 5 (nr. 132 i kommuneplanen)
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

ØSTERBY HAVN

Det aktive fiskeri præger havnemiljøet

Fiskerihavnen med Læsø Fiskeindustri A/S og lossekraner

Værftet med rullebeddingen fra 1945 og den store skibshal fra 2001

